

Barlaam i Jozafat¹

*Sveci koji nisu postojali**

Katarina Livljanić
Université Paris-Sorbonne

*Rad je financirala Zaklada HRZZ Projektom IP 6619

Kada bismo htjeli izabrati 100 najljepših priča iz povijesti civilizacija, ne samo na tlu Hrvatske, legenda o Barlaamu i Jozafatu sigurno bi našla mjesto među draguljima u toj korablji. Jedna od najpopularnijih srednjovjekovnih i renesansnih priča koju danas više nitko ne bi znao ispričati, preživjela je u mnogobrojnim verzijama, prijevodima i jezicima, te možda jedino njihova komplementarnost i mozaik mogu poslužiti kao rekonstrukcija cjelovite priče o - Budi kao kršćanskome svecu.

Tko su Barlaam i Jozafat?

Taj nerazdvojni tandem svetaca javlja se u kršćanskim tekstovima od 9. stoljeća, kada nastaje gruzijska epska priča *Balavariani* o mladome princu koji napušta očevu vjeru i postaje kršćaninom. Izvor joj je životopis Bude, *Lalitavistara* iz 3. st., koji je nadahnuo arapske i hebrejske preradbe, da bi se naposljetku kristijanizirao i doživio prijevode na grčki, latinski... Iz grčkoga prijevoda (greškom pripisanoga sv. Ivanu Damaščanskome), legenda se od 11. stoljeća poput virusa proširila čitavom Europom na bezbrojnim jezicima, u stihu i prozi, Bodhisattva se od Budasafa pretvorio u Joasafa, ušao u zbirke života pustinjaških otaca, pa čak i u čuvenu srednjovjekovnu *Zlatnu legendu*, da bi zatvorio krug i vratio se na Istok u kineskoj i japanskoj - ali već potpuno kristijaniziranoj - verziji iz 17. stoljeća. Zapadna je Crkva Barlaama i Jozafata uvrstila u svetački kalendar u kojem su ostali do 20. stoljeća i doživjeli nevjerojatnu popularnost, iako nikada nisu postojali.

Barlaam i Jozafat u Hrvatskoj

Labirinti prijevoda legende o Barlaamu i Jozafatu nisu zaobišli Hrvatsku. Pravoslavni Slaveni koristili su se grčkim predloškom, sjeverozapadni Slaveni latinskim, a u Dalmaciju priča dolazi iz talijanskih verzija, te iz *Zlatne legende*. Među hrvatskim prijevodima Barlaama i Jozafata ističe se izuzetan rukopisni izvor: Legendarij iz Samostana Male braće u Dubrovniku (Codex Varia Variorum, 16-17. st.). Postoji i rukopisna, čakavska verzija s početka 18. st. koja također počiva na talijanskoj predlošku, te još jedan hrvatski prijevod Petra Macukata s ilustracijama, tiskan u Veneciji 1708 (NSK, Zbirka rijetkosti - R II C-16°-148). No, na hrvatskom tlu postoje i druge verzije ove legende: njezini latinski prijevodi u Zlatnoj legendi, njemacki prijevod u okviru Zlatne legende u Valvasorovoj zbirci u zagrebačkoj Metropolitani (MR 1198), te naposljetku i vrijedni staroslavenski primjerci u Arhivu HAZU (ms. III b 15).

---

¹ Poglavlje e- knjige.

Glavni junak, mladi princ Jozafat - koji provodi mladost izoliran od vanjskog svijeta u bajkovitome dvorcu gdje ga je zatočio otac, kralj Avenir, kako bi spriječio proročanstvo po kojem će mladić upoznati ljudsku patnju te napustiti očevu vjeru i kraljevstvo - svojevrsni je *Hero with thousand faces*, da se prisjetimo klasika J. Campbella: on nevjerojatnom lakoćom prelazi iz jedne religije u drugu, preoblači se kroz stoljeća u mnoštvo jezika, prolazi inicijacijski put kao kakav lik iz bajke koji želi zadobiti ruku kraljevine. No naš Jozafat zadobiva puno više, pod visoku cijenu gubitka bogatstva i moći. On gubi svoj život da bi ga na koncu dobio, sjajan i pročišćen, vidljiv samo 'očima duha', on postaje duhovnim ocem svome vlastitome ocu i time završava ciklus svoga života na zemlji, kada « dusa Giosofatova dili se is tilla gniegoua i para se da spi, u lipi cholur chacho bili zigl i rusula ». Jozafatovo dugo inicijacijsko putovanje vodi pustinjač Barlaam. On poučava Jozafata kroz brojne i intrigantne prisposode u kojima se miješaju slavuji, jednorozzi, crni i bijeli miševi, tajanstveni kovčezi, vidari koji mogu popraviti zle riječi, lovci, prosjaci, drago kamenje..., prisposode koje neće ostaviti ravnodušnima niti kasnije autore poput Shakespearea, Tolstoja ili Borgesa.

Barlaam i Jozafat obilježili su hrvatsku kulturu na mnogostruke načine: došli su u nju s raznih strana, s Istoka i Zapada, njihova je priča nadahnula hrvatske pisce, slikare i "pismoznance", a naposljetku i puk koji ju je primao kroz riječ i sliku. Kroz nju bi se mogla ispričati i priča o dalmatinskim dijalektima i prijevodima, o umjetnosti citata gdje autori s lakoćom priznaju da neće reći « ništa svoje » jer je sve ionako već rečeno, o zanimljivoj ikonografiji od ilustracija u Macukatovoj knjižici do onoga nezaboravnoga zagrljaja Barlaama i Jozafata, koji je Ivan Krstitelj Ranger ostavio na pjevalištu crkve u Lepoglavi, te naposljetku o fascinantnim simbolima koji još danas pomažu bogovima i religijama da se pretvore jedni u druge kroz os jedne jedine priče.

Projekt na legendi o Barlaamu i Jozafatu, kojemu sam se posvetila još od 2009. i koji je u okviru ansambla *Dialogos* (<http://www.ensemble-dialogos.org/en/programmes-en/barlaam-et-josaphat>) počeo od rada na koncertnom programu na narudžbu *West Deutsche Rundfunk* u Kölnu za seriju *Forum Alte Musik*, još je u tijeku i okupio je internacionalnu grupu stručnjaka s kojima surađujem na realizaciji vrlo razgranatog interdisciplinarnog rada koji bi 2019. trebao biti objavljen u obliku CD-zapisa, multimedijalne elektronske knjige i video materijala o ovoj legendi u seriji kataloga *Arcana* međunarodne diskografske kuće *Outhere Music*. U radu na pripremi ovoga rada, osim glavne međunarodne stručnjakinje za legendu u Barlaamu i Jozafatu u srednjovjekovnoj Europi, dr. Constanze Cordoni (sveučilišta u Beču i Utrechtu), na multimedijalnom projektu surađujem i s tonskim snimateljem Jean-Marc Laisnéom, stručnjakom za ranu glazbu, video umjetnikom Mark-Stefen Göwecke, web dizajnerima iz Presses Universitaires de Paris-Sorbonne, najvećim francuskim muzikološkim institutom čiji sam član (IREMus CNRS), te laboratorijem izvrsnosti RESMED (Religions et sociétés de la Méditerranée), partnerima koji su prepoznali i podržali vrijednost ovoga projekta.